

*В.П. Мироненко, канд. екон. наук, Національний банк України, м. Київ;
Г.В. Мироненко, аспірант ДВНЗ "Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана"*

НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ПОЗИТИВНОГО ВПЛИВУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ НА ЕКОНОМІКУ

У статті зазначається, що сучасний стан економіки потребує відтворювального розвитку підприємств, що вимагає тісної взаємодії з банками – отримання кредитів, нових форм розрахунків тощо. Деякі кроки у цьому напрямку банки повинні робити самостійно, зокрема відновлювати інструменти кредитного ринку, втілювати прогресивні форми розрахунків в економіці.

Ключові слова: банківський капітал, тарифна політика, фондовий ринок, кредитна лінія, цінова політика, конкурентоспроможність.

Постановка проблеми. Економіка України вже доволі глибоко інтегрувалася у світовий економічний простір, а посилюються ці процеси з 2006 р., коли вона набула статусу ринкової. З іншого боку, молода вітчизняна ринкова економіка майже з перших кроків стала на шлях випробувань як відносно внутрішніх факторів – політична та економічна нестабільність, так і зовнішніх – високий рівень залежності від експорту та імпорту. Майже 80 % відсотків вітчизняного споживчого ринку покривається за рахунок імпорту.

Щодо банківської системи, то вона після набуття національною економікою статусу ринкової стала однією з найпривабливіших галузей для інвестування з боку іноземних інвесторів. Статутний капітал банківської системи за станом на 01.08.2010 на 35,7 % складається з іноземного. Динаміку цього показника яскраво ілюструє наш висновок (дані на 1 січня 2010 р.).

Рік	2005	2006	2007	2008	2009	2010
%	9,6	19,5	27,6	35,0	36,7	35,8

Глобальна економіка має як переваги, так і негативні риси. По-перше, світова економічна криза торкнулася майже всіх держав, як розвинених, так і тих, які розвиваються. Не оминула фінансово-економічна криза і майже всі галузі вітчизняної економіки України. Першою вона уразила банківську систему: знизився рівень довіри до банків, відбувся відтік ресурсів, криза неплатежів за кредитами, банкрутство банків. Потім ланцюжок продовжили торгівля, будівництво, ринок нерухомості, експортно-залежні та інші підприємства. За наслідками кризи економіка країни знаходиться в умовах, коли джерела швидкого зростання докризових років вичерпані, тож залишається єдиний шлях виходу України з кризи – це реформи, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності всіх без винятку галузей економіки [1].

Показники роботи банківської системи, яка являє собою фінансову основу економіки, залежать від інших галузей. Тому саме вона зацікавлена у формуванні режиму максимального сприяння бізнесу.

Мета статті – розробка теоретичних та практичних рекомендацій щодо підвищення позитивного впливу банківської системи на економіку.

Виклад основного матеріалу. Ринкова економіка повинна розвиватися шляхом зменшення втручання держави, зниження адміністративних бар'єрів для розвитку, модернізації податкової системи й поглиблення міжнародної економічної інтеграції України. В умовах глобальної економіки вирішальне значення для забезпечення сталого економічного розвитку має конкурентоспроможність. Зауважимо, що конкуренція в банківській сфері є об'єктивним явищем еволюції світової фінансово-кредитної системи, що зумовлено в першу чергу зростанням потреб суспільства в капіталізації вільних грошових коштів.

Конкурентоспроможність банківської системи нашої країни слід розглядати у двох напрямках:

- 1) місце банківської системи у глобальному фінансовому просторі;
- 2) стан внутрішньої конкуренції, яка залежить від конкурентоспроможності основних операторів ринку.

Першочерговим вважаємо питання банківської конкуренції на внутрішньому ринку. Його необхідно досліджувати також у різних аспектах з огляду на обсяг ринку банківських послуг. Ринок банківських послуг являє собою систему економічних відносин, яка забезпечує реалізацію попиту на різні послуги з боку клієнтів банків, пропозицію цих послуг банківськими установами та формування ціни на них. Саме комплексний підхід створює необхідну основу і дозволяє сформулювати напрямки роботи на ринку банківських послуг як конкретного банку, так і системи в цілому. Оскільки кінцевою метою кожного банку є отримання прибутку, велике значення банки повинні приділяти тарифній політиці. З огляду на це, банківську конкуренцію слід розглядати за такими напрямками – цінова конкуренція та нецінова конкуренція [5].

Цінова конкуренція – це більш вузьке поняття, адже вона залежить від цінової політики в державі (на законодавчому рівні можна обмежити ставки кредитування або залучення) та від процентної політики центрального банку.

Нецінова конкуренція заснована на покращенні якісних характеристик послуг банків та їх диференціації. Стосовно грошово-кредитного ринку – це оперативність оформлення угод, строк залучення та надання коштів, рівень ризиковості, зручність в обслуговуванні, супутні витрати, сервісне обслуговування та ін. Іншими словами, формування конкурентної позиції банку пов'язане з розумінням власниками банку стратегічного планування діяльності банку та стратегічного управління доходами і видатками. Стратегія полягає у визначенні загальних тенденцій розвитку ринку, конкретного банку та його поведінки на ринку. Вона спрямовується на досягнення якісно нового рівня розвитку банку, що пов'язує зміцнення його

позицій і задоволення потреб клієнтів у послугах з одночасним врахуванням інтересів власників банку [5].

В умовах виходу економіки з фінансово-економічної кризи розвиток конкуренції в банківській системі гальмується відсутністю реформ, спрямованих на стратегічне оновлення ринку. На державному рівні для банківської системи потрібно визначити пріоритети, об'ємні показники та цілі їх досягнення. Не викликає заперечення твердження про те, що базовою функцією для банківської системи є забезпечення фінансової стабільності. Тільки стабільна банківська система може стати основою сталого економічного розвитку. Як відомо, стабільність банківської системи вимірюється рівнем власного капіталу, наявністю джерел для його формування. Перш за все необхідні передумови зростання вітчизняного банківського капіталу, а воно можливе тільки на основі економічного росту в інших галузях.

Визначити пріоритети на шляху до подальшого розвитку банківської системи доцільно на основі систематизації існуючих проблем. Сьогодні найголовнішою проблемою розвитку як банківської системи, так і фінансового ринку в цілому є те, що банківська система майже 1,5 роки не проводить активних операцій на кредитному ринку. З огляду на те, що кредитний портфель являє собою левову частку активів банків – 80,4 % за станом на 01.08.2010, можна стверджувати, що банківська система знаходиться у стадії стагнації. Це дає підстави стверджувати, що вона не виконує належним чином функцію фінансового забезпечення сталого економічного розвитку. Причин такої ситуації фахівці таї експерти вже назвали не мало, але, на наш погляд, – це високі банківські ризики на вітчизняному фінансовому ринку. Сьогодні за офіційною статистикою близько 12 % кредитів класифіковано як прострочені, причому у портфелі кожного банку є досить високий відсоток пролонгованих кредитів на основі “пом’якшення умов кредитних договорів” або умов кредитування. Фінансово-економічна криза, в яку першою ввійшла банківська система, продемонструвала, що на кредитному ринку кредитор має потребу в розширенні інформації про позичальника. Наявність тіньового бізнесу не дозволяє відрізнити фірму з високим ступенем ризику від надійного позичальника. Це призводить до того, що позикові кошти часто не доходять до підприємств з достатньо високими інвестиційними можливостями. Тобто кредити отримують підприємства, які є ненадійними позичальниками, що гальмує розвиток економіки. Недосконала законодавча база не дає можливості кредитору відслідковувати виконання окремих умов кредитних договорів. Отже, кредитор не має можливості знизити свої ризики, тому зменшує кредитні потоки, а економіка не отримує коштів, що гальмує її зростання. Таку ситуацію яскраво підтверджує 2010 р.: банки більше коштів спрямовували в ОВДП, ніж на кредитний ринок. За 7 місяців поточного року кредитний портфель банківської системи зменшився на 2,9 %, а вкладення в ОВДП зросли на 6,2 % [1].

Сучасний стан економіки потребує відтворювального розвитку підприємств, що у свою чергу вимагає тісної взаємодії з банками, зокрема отримання кредитів, нових форм розрахунків тощо. Певні кроки у цьому напрямку банки повинні робити самостійно – відновлювати інструменти кредитного ринку, втілювати нові прогресивні форми розрахунків в економіці. Наприклад, запровадження кредитних ліній, які повинні доповнюватися накопичувальними вкладками, депозитами, поширення акредитивних форм розрахунків, лізингу.

З огляду на те, що саме кредитні операції залишаються основною активною операцією банківської системи, перші кроки на шляху підвищення позитивно впливу банківської системи та економічне зростання необхідно зробити в бік покращення ситуації на кредитному ринку. Перш за все у державі потрібно змінити клімат кредитного ринку, поставивши акцент на пріоритетність інтересів фінансової установи як головної ланки у ланцюжку інвестор – товаровиробник або інвестор – позичальник. До вирішення проблем кредитного ринку треба підійти зважено.

По-перше, необхідно на теоретичному рівні змінити ставлення у суспільстві до банківської та комерційної таємниці для того, щоб забезпечити повноцінне функціонування агентств кредитних історій. Суспільство повинно зрозуміти, що вихід на грошово-кредитний ринок потребує прозорості в діяльності та фінансовому стані. На законодавчому рівні необхідно створити умови для підвищення якості кредитного аналізу платоспроможності позичальників і забезпеченості кредитів, зокрема надати фінансово-кредитним установам можливість перевіряти достовірність документів, наданих потенційними позичальниками.

Кредитному ринку навіть теоретично притаманні значні ризики як для позичальника, так і для кредитора. З огляду на це, прийшов час обирати й реалізовувати модель швидкої реструктуризації проблемних активів у банківській сфері. Міжнародний досвід показує, що це може бути механізм створення банку проблемних активів із залученням коштів держави або приватних інвесторів. У цьому ж напрямку необхідно на нормативно-законодавчому рівні спростити механізми продажу, передачі, списання поганих активів, зокрема у межах проведення досудових процедур.

Відсутність в країні чіткої системи вирішення питань проблемних фінансових установ і недосконалість оцінювання стабільності фінансової системи призводить до того, що банківська система втрачає привабливість і в закордонних інвесторів, з ринку йде іноземний капітал, який надавав ресурси для розвитку, зокрема роздрібного сегмента кредитного ринку [3].

Інша проблема кредитного ринку в тому, що відчувається недостатність довгострокових фінансових ресурсів. Ця проблема потребує комплексних підходів з розумінням того, що від її вирішення залежить подальший розвиток економіки в цілому. Переорієнтація економіки на зростання внутрішнього ринку, який обслуговує споживчий ринок, потребує нових технологій, а нові технології – довгих кредитних ресурсів та інвестиційних коштів. Сьогодні

вітчизняний банківський ринок не може пропонувати довгі гроші. Причина в тому, що на грошовому ринку немає дієвих механізмів захисту інвесторів та вкладників від ризиків знецінення коштів та неповернення у зазначений в угодах термін. Фонд гарантування вкладів виконує свої функції тільки у разі банкрутства чи ліквідації банку, а до цього моменту вкладник досить потерпає, якщо банк знаходиться у режимі тимчасової адміністрації.

Недостатній обсяг довгострокових фінансових ресурсів відчувається і через відсутність обов'язкової накопичувальної системи пенсійного забезпечення й нерозвиненості системи страхування життя. Грошовий ринок повинен мати різноманітні інструменти, які заохочують до збереження, інвестування та стримують споживання. Досвід світової економіки свідчить, що довгі гроші спроможний дати фондовий ринок. Вітчизняний фондовий ринок характеризується як такий, що має низький рівень розвитку й недостатню прозорість. Тому без формування фондового ринку, інших інституцій фінансового ринку банківська система не отримає довгих ресурсів.

Умови фондового ринку формуються на законодавчому рівні і це зробити не важко, але інвестор прийде на цей ринок тільки тоді, коли буде впевнений у стабільності національної валюти. Як відомо, умови для стабільності національної валюти формує сама економіка, а конкретніше – платіжний баланс держави. Залежність споживчого ринку від імпорту, яка характерна для України, знижує ефективність заходів Національного банку при проведенні грошово-кредитної політики. Тому ми вважаємо, що переорієнтація економіки на розвиток галузей, які формують національний споживчий ринок дасть поштовх і розвитку фондового ринку. У державі має бути створена законодавча база для впровадження нових фінансових інструментів та механізмів перерозподілу коштів, зокрема похідних цінних паперів.

Глобальні сучасні тенденції розвитку світового фінансового ринку такі, що набувають активного розвитку альтернативні комерційним банкам форми – фонди інвестування, кредитні спілки, поштово-зберігаючі системи. В Україні також проявилися ці тенденції, адже ринок небанківських фінансових установ у докризові часи формувався доволі активно. Наявність на фінансовому ринку різних інституцій, безперечно, – це крок до зміцнення фінансового ринку в цілому. Але, на нашу думку, недоліки контролю за діяльністю таких установ, негативний досвід їх роботи знижують рівень довіри до фінансового ринку в цілому та гальмують активність інвесторів. Тому вважаємо, що банківський ринок запрацює як складова фінансового ринку держави лише у тому разі, коли буде створено єдину основу для роботи регуляторів фінансового ринку. На сьогодні всі три інституції – Комісія з цінних паперів і фондовому ринку, Національний банк України, Комісія з регулювання ринку фінансових послуг працюють розрізнено, наявність декілька декларацій про обмін інформацією – це тільки наміри, які ще не призвели до покращення фінансового клімату в країні. Необхідно на комплексній основі посилити пруденційний нагляд за діяльністю не тільки банків, а й небанківських фінансових установ, акціонерних товариств, інших активних учасників фондового ринку.

Необхідно запровадити міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ) для всіх фінансових установ.

Глобальна фінансово-економічна криза показала, що потрібний комплексний нагляд за фінансовим ринком в цілому. Тільки на такій основі можна зробити впевнені кроки і в напрямку стабільності національної валюти, і в напрямку формування довгострокових ресурсів: забезпечити низький рівень інфляції та гнучкий валютний курс, збільшити рівень капіталізації фінансової системи, обсяг надання фінансових послуг з урахуванням посилення оцінювання фінансових ризиків, знизити частку проблемних активів у загальному портфелі активів банків та інших фінансових установ, забезпечити щорічне підвищення капіталізації й обсягу торгів організованого фондового ринку. Найважливішим фактором стабільності фінансового ринку вважаємо підвищення вимог до розкриття обов'язкової інформації учасниками фінансового ринку, зокрема інформації про кінцевих власників фінансових установ [2].

Щодо стабільності фінансового ринку вважаємо за потрібне поставити акцент на питанні цінової політики на фінансовому ринку, тобто на рівні процентних ставок. Сьогодні на банківському ринку і на ринку інших фінансових послуг ставки відрізняються не на пункти, а подекуди в рази. Національний банк повинен вжити таких заходів, які призведуть до поступового підвищення дієвості використання процентної ставки як основного інструмента монетарної політики. Підвищенню значення процентної політики Національного банку на фінансовому ринку передують ряд факторів, серед яких головні:

- зміцнення політичної незалежності Національного банку одночасно з посиленням підзвітності й прозорості його діяльності;
- розвиток прозорого фондового ринку. Цінова політика в країні має координуватися Національним банком і Кабінетом Міністрів України;
- підвищення вимог до мінімального розміру статутного капіталу фінансових установ;
- доопрацювання законодавства для полегшення процесу злиття банків;
- посилення моніторингу рівня капіталізації банків відповідно до якості його активів, доведення до банків відповідних планів докапіталізації.

Висновки. Вищенаведене дослідження дозволяє визначити напрямки зміцнення та реформування банківської системи з метою посилення її позитивного впливу на економіку в контексті економічного розвитку країни за умов глобальної фінансово-економічної кризи, а саме:

1) створення умов для розширення банківських продуктів, та удосконалення існуючих. Цей напрямок має базуватися на мультиплікаційному ефекті банківського капіталу та є основою підвищення конкурентоспроможності банківської системи. Він повинен розглядатися в контексті створення дієвого та прозорого механізму злиття банків, а також рівних умов для роботи як комерційних, так і державних банків на ринку, розширення активних (кредитний та фондовий ринки) та пасивних операцій, тобто визначити на нормативному рівні чіткі підходи до формування стійкої

диверсифікованої ресурсної позиції банків. Доволі високий рівень доларизації вітчизняної економіки – 29,6% за станом на 01.08.2010 підтримується і розвитком валютного сегмента кредитного ринку. На наш погляд, введені Національним банком обмеження щодо кредитування населення в іноземній валюті були зроблені із запізненням. Стимулювання кредитування на роздрібному сегменті кредитного ринку у національній валюті в умовах, коли кредити у іноземній валюті дешевші, можливе на підставі форвардної відсоткової ставки.

Інший напрямок, який вже не один рік обговорюється фахівцями – це створення інвестиційних банків. Сьогодні в країні невелика кількість банків, які спроможні надавати довгострокові інвестиційні кредити. Існує кілька проблем – недостатність ресурсів та фахівців, високі ризики щодо ефективності проекту. Масштабні проекти державного рівня повинні обслуговуватися банком з участю держави. На ринку працює державний Укресімбанк, але він повинен зосередитися на обслуговуванні експортно-імпортних операцій;

2) подальша інтеграція банківської системи України у світову. Цей напрямок забезпечує досягнення ефекту перерозподілу світових грошових потоків на користь відтворення економіки нашої держави. Шляхи вирішення цього завдання такі:

- розвиток мережі філій українських банків за кордоном;
- залучення іноземних інвестицій у банківську систему;
- розширення діяльності вітчизняних банків на міжнародних ринках запозичень;
- підвищення рівня роботи, яка здійснюється банківською системою у напрямку боротьби та запобігання відмиванню брудних коштів за допомогою банківської системи;

3) створення передумов для нарощування капіталу банківської системи. Цей напрямок має розглядатися у двох векторах. По-перше, стимулювання банків до нарощування власного капіталу, зокрема і на основі скорочення власних видатків. По-друге, розвиток внутрішнього ринку капіталу, стимулювання інвесторів до вкладення коштів у банківську систему. Кроки у цьому напрямку вже зроблені – більшість банків перетворюються у публічні акціонерні товариства;

4) удосконалення управління банками. Необхідно на нормативному рівні підвищити вимоги до керівників філій та відділень банків, запровадити періодичне тестування вищих менеджерів у Національному банку на знання нормативної бази Національного банку України;

5) вдосконалення структури банківської системи. На сьогоднішній день левова частина банків держави працюють у м. Києві. Наприклад, частка Київського регіону у кредитних вкладеннях банків складає 49,2% за станом на 01.08.2010. Висока концентрація банків в одному регіоні в умовах, коли необхідне планомірне структурування національної економіки містить у собі ризики “стимулювання” депресивних регіонів, що призведе до зростання бюджетних видатків. Централізація управління в банківській системі – перехід на єдині коррахунки, безбалансові відділення тощо призводить до того, що

зацікавленість банків у регіональному розвитку знижується. Для кредитних вкладень банки шукають тільки високодохідні комерційні проекти. У напрямку посилення співпраці банків з регіональними адміністраціями, залучення їх до участі у регіональних проектах соціальної спрямованості доцільно було б розвивати регіональні банківські структури. Це має проводитися на підставі надання преференцій банкам щодо участі у розподілі регіональних ресурсів (обслуговування емісії комунальних цінних паперів, коштів місцевих бюджетів, інших установ місцевого значення) на умовах кредитування соціально значущих для регіону проектів, створення регіональних банків. Потребує пильної уваги як практиків, так і теоретиків такий проект, як програми підтримки малого підприємництва на основі створення регіональних банків сприяння розвитку місцевої промисловості. Ці банки мають зосередитися на одній цільовій групі підприємців, спростити кредитні інструменти та процедури оформлення кредитів. З іншого боку, банки будуть потребувати фінансової (ресурсної) підтримки, що може здійснюватися вищезазначеним шляхом, тобто через обслуговування місцевих бюджетів. Цей проект також буде стимулювати розвиток національного ринку капіталів. На сьогодні в Україні зазначене питання можна розглядати і в напрямку реорганізації (перетворення) розвинутої філії великого банку у дочірній (місцевий) банк.

Список літератури

1. Програма економічних реформ на 2010–2014 рр. [Електронний ресурс] / Комітет з економічних реформ при Президенті України. – Режим доступу : www.kmv.gov.ua.
2. Современные аспекты финансового управления экономическими процессами [Текст] // Севастопольский национальный технический университет. – 2007.
3. Міщенко, В. Підвищення ефективності регулювання та нагляду за фінансовим сектором в Україні [Текст] / В. Міщенко // Вісник Національного банку України. – 2010. – № 8. – С. 4–9.
4. Пшик, Б. Ситуаційне моделювання діяльності банку [Текст] : навч. посіб. – Львів : ЛБІ НБУ, 2003. – 191 с.
5. Гончарук, Т. Конкуренція: сучасна економічна характеристика та особливості [Текст] / Т. Гончарук // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 2. – С. 130.

Summary

The modern state of economy needs reproductive development of enterprises, that requires close co-operation with banks – obtaining of credits, new forms of settlement, etc. Some steps in this direction must be done by banks independently – to renovate instruments of credit market, to incarnate the new- progressive forms of settlement in economy.

Отримано 13.12.2010

Мироненко, В.П. Напрямки підвищення позитивного впливу банківської системи на економіку [Текст] / В.П. Мироненко, Г.В. Мироненко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць. – Суми: УАБС НБУ, 2010. – Т. 30. - С. 209-218.